

# **Viktimológia a domáce násilie**

*Kurz forenznej psychológie FF MU Brno 2014*

prof. PhDr. Anton Heretik, PhD.

Katedra psychológie FF UK

Bratislava

# VIKTIMOLÓGIA

## VIKTIMA - obeť

**Klasifikácia podľa miery zavinenia trestného činu (Mendelsohn):**

- a) *úplne nevinná obeť*
- b) *obeť s malým podielom viny*
- c) *obeť rovnako vinná alebo totožná s páchatel'om*
- d) *obeť vinná viac ako páchatel'*
- e) *obeť podstatne viac vinná ako páchatel'*
- f) *simulujúca či imaginárna obeť*

# VIKTIMOLÓGIA

- **Viktimita** - náchylnosť, predispozícia človeka stať sa obeťou trestného činu.
- *Statický model viktimity.*
- *Dynamický model viktimity*

# VIKTIMOLÓGIA

**Viktimácia** - proces stávania sa obeťou.

**a) primárna viktimácia**

**b) sekundárna viktimácia**

**c) terciárna viktimácia**

# VIKTIMOLÓGIA

## **Praktické úlohy viktimológie :**

1. Výskum kriminogenézy, odhaľovanie latentnej kriminality a ich prevencia.
2. Analýza motivácie trestného činu z hľadiska správania obete.
3. Pomoc pri odhaľovaní neznámych páchatel'ov na základe ich interakcie a poškodenia obete.
4. Posúdenie kvality a rozsahu poškodenia obete
5. Praktická sociálna, zdravotná, právna a psychologická pomoc obetiam zločinu.

# Domáce násilie - formy

- fyzické násilie
- verbálne násilie
- sociálne násilie
- ekonomické násilie
- sexuálne násilie
- psychické, emocionálne

**fyzická aktívna priama ● bitie, zabitie**

**fyzická aktívna nepriamá ● najatie vraha**

**fyzická pasívna priama ● bránenie**

**fyzická pasívna nepriama ● odmietnutie splniť niekoho požiadavky**

**verbálna aktívna priama ● urážanie, nadávanie, znevažovanie**

**verbálna aktívna nepriama ● ohováranie, klebety**

**verbálna pasívna priama ● odmietanie s niekým hovoriť**

**verbálna pasívna nepriama ● nezastať se niekoho**

# Domáce násilie – spoločné znaky

- násilie medzi blízkymi ľuďmi
- nerovnomerné rozloženie síl
- zneužívanie moci a fyzickej prevahy
- strach obeti + manipulácia agresora
- nerešpektovanie práv, potrieb, túžob obeti
- cieľ agresora: nadvláda, moc, vlastníctvo



# Kľúčové znaky domáceho násilia

- **Eskalácia** – od urážok sa stupňuje k psychickému znižovaniu ľudskej dôstojnosti až k fyzickým útokom a závažným trestným činom ohrozujúcim zdravie a život.
- **Opakovanie a dlhodobosť** – z jedného útoku akéhokoľvek charakteru sa ešte nedá určiť, či ide o domáce násilie. Môže to však byť jeho začiatok.
- Jasné a nezpochybniteľné **rozdelenie rolí** osoby ohrozenej a osoby násilnej – domáce násilie nie sú vzájemné napadania, hádky, bitky, spory, kde sa role osoby násilnej a osoby ohrozenej striedajú.
- **Neverejnost** – prebieha spravidla za zatvorenými dverami bytu či domu, mimo spoločenskej kontroly.

Aby bol čin domácim násilím, musia byť naplnené všetky štyri znaky! (Hubálek 2012)

# Domáce násilie – obeť

- týrané ženy ( 16% žien v ČR, „piata žena“ v SR, tvoria 92-98% obetí)
- týraní muži (2-5 % obetí)
- seniori ( 3-5% generačnej skupiny)
- deti – (CAN child abused and neglected)

# Násilie voči ženám v SR

(ŠÚ SR r.2008)

## **Odsúdených 448 páchatel'ov !!!**

- 195 za týranie zverenej osoby
- 160 sexuálne zneužívanie
- 43 znásilnenie
- 29 sexuálne násilie
- 11 kupliarstvo
- (štatistika bez vražd a ublíženia na zdraví)

# Typy partnerského násila

(Banský a Heretik 2011)

- **Prvý typ** : Eskalácia konfliktu, pocity nerešpektovanosti, zahnanie do kúta, „strata kontroly“ – agresia v dôsledku silnej emoč. aktivácie – v afekte, nie sú jasné role páchatel' - obeť
- **Druhý typ**: Agresia používaná na kontrolu, zastráňovanie partnera, agresia je skôr kontrolovaná, s nižším afektívnym sprievodom, jasnejšia del'ba rolí páchatel'-obeť

# Páchateľ domáceho násilia

(štatistika r.2002-2012)

- Muž (96,3%)
- Vek 35-50 rokov (46,2%)
- Prvotrestaný (38,9%)
- Nepodmienečný vs. Podmienečný trest  
29,8:62,8%)

Podiel domáceho násilia na celkovej násilnej kriminalite v r.

2002 (9%), 2005 (34%), 2012 (26%)

Banský (2013)

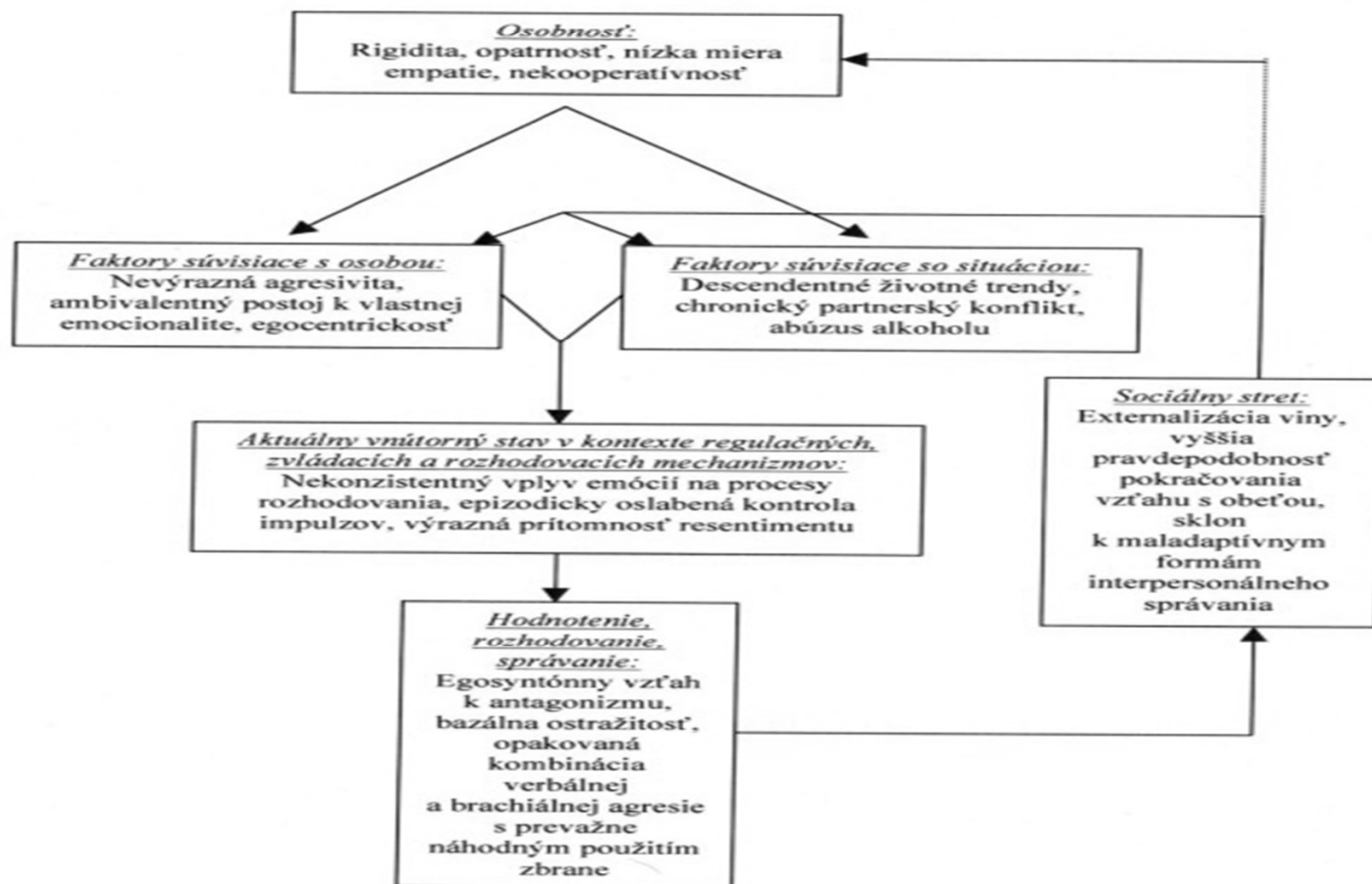
# Výskum páchatel'ov domáceho násilia I. ( Banský 2013)

- Adaptácia na konvenčné nároky života v mladšom veku (vzdel.,prof.,ZVS)
- Maladaptívnosť vo vyššom stred.veku (descen.kariéra, redukcia záujmov, alkohol.)
- Násilie kombinované (brach.+ verbal.)
- Prvý partner.vzťah s 1 až 3 deťmi
- Temperament rigidný, oddaný, menej riskujúci, opatrný nestály, nízka empatia, sociál. netolerantnosť

# Výskum páchatel'ov domáceho násilia II.

- Deficitná sociabilita, ostražitosť, nedôvera, narcistická vulnerabilita
- Tendencia ku externalizácii viny, ruminácie, ukrivdenosť
- Páchatelia domáceho násilia sú kriminálnici sui generis so špec.prognózou
- Dva resocializačné dizajny : a/ kognitívno behaviorálny manažemen emócií b) hlbinne zameraná terapia psycholog.problémov

**Schéma 6** Zistené charakteristiky domácich násilníkov a ich postavenie vo Všeobecnom modeli agresie.





# Neštandardné diagnózy pri násilí voči ženám

**RTS – Rape Trauma Sy** (Burgessova a Holmesová 1974)

4 fázy : a) f.útoku b) akútna f. c) f. povrchnej adaptácie d) f.reintegrácie

**Syndróm týranej ženy ???**

**Syndróm naučenej bezmocnosti** (Seligman)

**Štokholmský syndróm**

# Child abused and neglected (CAN)

## ***Fyzické, psychické a a emocionálne týranie a zanedbávanie základných potrieb dieťaťa***

*(Dunovský 1995)*

### **Trestno právne:**

- Vražda novonarodeného dieťaťa (§ 146), Vražda (§145), zabitie (§§147,148), usmrtenie (§149) dieťaťa rodičom
- Ublíženia na zdraví (§§155-158) Zanedbanie povinnej výživy (§207), Týranie blízkej a zverenej osoby (§208)
- súlož medzi príbuznými (§ 203)

## **Child Sexual Abuse (CSA)**

Tr.právne: Sexuálne zneužívanie (§201),

- ***Kontaktne a nekontaktné sexuálne správanie dospelého voči dieťaťu (Malá 1995)***

# Akútna reakcia na stres (F 43.0)

*Ide o prechodnú duševnú poruchu, ktorá je reakciou na nadmernú vonkajšiu, či už fyzickú, alebo psychickú záťaž u ináč zdravých ľudí.*

## **Príznaky (C podľa MKCH):**

- 1/ spoločenská izolácia
- 2/ zúženie pozornosti
- 3/ zreteľná dezorientácia
- 4/ hnev, alebo verbálna agresia
- 5/ zúfalstvo, alebo beznádej
- 6/ neprimeraná, alebo nezmyselná hyperaktivita
- 7/ nekontrolovaný, alebo nadmerný zármutoč ( podľa lokálnych kultúrnych štandardov)

# **Akútna reakcia na stres (F 43.0)**

**Diagnostické kritériá podľa MKCH-10**

- **A / Postihnutý je vystavený mimoriadnej duševnej, či fyzickej záťaži**
- **B/ Takmer okamžitý nástup a rozvoj príznakov ( behom 1 hodiny)**
- **C/ Príznaky- vid' predch.obr.**
- **D/ Priebeh : Po odstránení stresoru odoznejú príznaky po dobu nie dlhšiu ako 8 hodín, pri pretrvávajúcom stresore do 48 hodín.**
- **E/ Intenzita môže byť mierna, stredná, alebo ťažká podľa množstva príznakov úzkosti popisovaných pri generalizovanej úzkostnej poruche**
- **Iné symptómy podľa DSM-IV:** subjektívny pocit „ochromenia“ a neschopnosť emočnej odpovede, derealizácia a depersonalizácia, disociačná amnézia, vyhýbavé správanie.

# Posttraumatická stresová porucha (43.1)

Posttraumatická stresová porucha je **oneskorenou a pretrvávajúcou reakciou** na stresovú situáciu, či udalosť, ktorá má vynimočne ohrozujúci, či katastrofický charakter.

## Príznaky (D podľa MKCH)

- 1/ úplná, či čiastočná neschopnosť vybaviť si dôležité momenty z expozície stresoru
- 2/ prítomné sú aspoň 2 symptómy z nasledujúcich :
  - a/ obtiaže pri zaspávaní, či udržaní spánku
  - b/ podráždenosť, alebo návaly hnevu
  - c/ obtiaže s koncentráciou
  - d/ hypervigilita
  - e/ nadmerná úľaková reaktivita

# Posttraumatická stresová porucha (43.1)

## *Diagnostické kritéria podľa MKCH-10*

- A/** Jedinec zažil ***traumatickú udalosť*** (bol svedkom, alebo musel priamo čeliť) - ohrozeniu vlastného zdravia, osobnej integrity, života, usmrtenie niekoho iného a jeho odpoveďou bol intenzívny strach, beznádej a hrôza.
- B/** Traumatická udalosť je neodbytné a znovu prežívaná niektorým z nasledovných spôsobov -  
***znovuvybavovanie a znouvuprežívanie***  
(flashback) vo forme živých spomienok, snov, alebo pri expozícii podobným okolnostiam a podnetom.
- C/ Postihnutý sa vyhýba**, alebo snaží vyhnúť okolnostiam a podnetom, ktoré pripomínajú, alebo sú priamo spojené so stresorom.
- D/ vid' predch. obr.**
- E/ Priebeh:** Kritériá musia B,C,D byť splnené do 6 mesiacov od stresovej udalosti, alebo konca obdobia stresu. Pri diagnostikovaní PTSD po dlhšom období ako 6 mesiacov musia byť zreteľne špecifikované.

# Epidemiológia PTSD

## Praško a spol. (2002)

- **celoživotný výskyt PTSD** v západnej populácii je u **žien 10,4-12,3** a u **mužov 5,0-6,0 %**.
- **ESEMeD** the European Study of the Epidemiology of Mental Disorders (Alonso a spol.2004 ). 21 425 probandov zo 6 štátov (Belgicko, Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Holandsko a Španielsko)
- Celoživotná prevalencia PTSD bola 1,9 %, z toho u 0,9 % mužov a 2,9 % žien
- komorbidity PTSD veľká depresia 20,7 %, dystýmia 18,4 %, s generalizovaná úzkostná porucha /GAD/ 15,1 %, sociálna fóbia 9,6 %, špecifické fóbie 3,5 %.

# Vystavenie traumatickému stresoru

(National Comorbidity Study – Kessler a spol)

- **výskyt** bol u 60,7 % mužov a 50,7 % žien.
- 12,7 % zážitok dokonaného znásilnenia
- 14,3 % uvádzalo obťažovanie, alebo pokus o znásilnenie
- 10,3 % bolo fyzicky napadnutých
- 13,4 % stratilo blízkeho, alebo priateľa homicídiom
- 35,6 % bol niekedy v živote obeťou iného zločinu
- 19,7 % mužov a 11,4 % žien pritom vo svojom živote uvádzalo viac ako 3 traumy.



# **Etiopatogenetické faktory PTSD**

- veľkosť traumy
- vek/vývojové obdobie
- vulnerabilita
- sociálna podpora
- kopingové stratégie

# Priebeh PTSD

- 30 % dochádza ku spontánnej úzdruve,
- 40 % pretrvávajú mierne príznaky,
- 20 % dôjde k zlepšeniu, ale pretrvávajú závažné príznaky
- 10 % nedôjde vôbec ku zlepšeniu a môže viesť k trvalej poruche osobnosti

# Poruchy pamäti spojené s traumou

(van der Kolk ai)

**4 druhy pamät'ových mechanizmov  
resp. funkčných porúch**

***1/ traumatická amnézia***

***2/ globálne poškodenie pamäti.***

***3/ dissociatívne procesy..***

***4/ senzoricko-motorická organizácia***

# Psychoterapia PTSD

(Rothbaumová 2000)

## 1/ Tradičné postupy

- Hypnoterapia
- Psychodynamický prístup
- KBT (expozičná t., AMT-anxiety management techniques, syst.desenz., EMDR)

## 2) Kombinované prístupy

V rámci SPS psychotraumatológia (TN-Hašto, Vojzová, Ševčíková, Ralaus ai)

# Krízová intervencia -zásady

- okamžitá pomoc
- redukcia ohrozenia
- koncentrácia na problém „teraz a tu“
- časové ohraničenie (max.6-10 stretnutí)
- intenzívny kontakt s klientom
- štrukturovaný, aktívny až direktívny prístup
- individuálny prístup

# Krízová intervencia -aktivity

- poskytovanie emočnej podpory, bezpečia
- ventilácia emócií
- konfrontácia s realitou
- identifikácia najdôležitejšieho problému
- odhalenie „skrytej zákazky“
- zhodnotenie adaptačných mechanizmov
- mobilizácia zdrojov pomoci
- vytvorenie plánu pomoci

# Krízové centra pre domáce násilie v SR

- telefon. pomoc (Linka det.istoty Unicef, Linky dôvery)
- krízové centrá a občianske združenia  
( Nádej BA, Pomoc obetiam násilia BA, Náruč Za, Srdiečko BB, Slniečko NR ai, Aliancia žien BA)
- azylové domy (Emauzy Holíč, Orchidea Prievidza, Fenestra Košice, Donm ČK Trebišov, Pro familia Humenné)